

Postpartum dönemdeki annelerin emzirme ve anne sütünün önemi hakkındaki bilgilerinin değerlendirilmesi

Postpartum evaluation of the mothers' knowledge about breastfeeding and the importance of breast milk

Selin Çakmak¹, Ayşe Seda Demirel Dengi²

¹Küçükmustafapaşa Aile Sağlığı Merkezi, Aile Hekimliği, Uzm. Dr., İstanbul

²Ihlamurkuyu Aile Sağlığı Merkezi, Aile Hekimliği, Uzm. Dr., İstanbul

Özet

Amaç: Bu çalışmanın amacı, anne sütü ve emzirmeye ilişkin annelerin bilgi düzeyinin saptanması, yetersiz anne sütü verilmesinin nedenlerinin araştırılması ve buna etki eden sosyodemografik faktörlerin belirlenmesidir.

Gereç ve Yöntem: İstanbul Avrupa yakasında bir aile hekimliği birimi ve İstanbul Anadolu yakasında başka bir aile hekimliği birimine Mayıs 2017-Temmuz 2017 tarihleri arasında başvuran 17-43 yaş arası postpartum dönemdeki 201 kadın gönüllü çalışmaya alındı. Anket formundaki 20 soru, hastalara bilgi verilip onamları alındıktan sonra tek bir araştırmacı tarafından dolduruldu. Yaş aralığına uymayan ve emzirmeye başlamamış postpartum dönemdeki anneler çalışmaya alınmadı. İstatistiksel analizler için NCSS (Number Cruncher Statistical System) 2007 (Kaysville, Utah, USA) programı kullanıldı. Anlamlılık en az $p < 0,05$ düzeyinde değerlendirildi.

Bulgular: Annelerin yaşları 17 ile 43 arasında değişmekte olup, ortalama $27,46 \pm 6,61$ yıldır. Bebeklerin %44,8'i (n=90) hemen, %31,2'si (n=63) 1 saat sonra, %4,5'i (n=9) 2 saat sonra, %4,0'ü (n=8) 3-5 saat sonra, %6,0'ı (n=12) 1 gün sonra, %9,5'i (n=19) 2 gün ve daha uzun süre sonra anne sütü almıştır. Annelerin %56,7'si (n=114) anne sütü konusunda eğitim almış, %92,0'ının (n=185) anne sütünün önemi hakkında bilgisi vardır. Düşünülen emzirme süreleri incelendiğinde; %3,5'i (n=7) emzirmeye başladığı halde devamında hiç düşünmezken, %3,0 (n=6) 0-6 ay, %8,5 (n=17) 6-12 ay, %73,6 (n=148) 12-24 ay ve %11,4 (n=23) 24 ay ve üzeri düşünmektedir. Annelerin %14,9'u (n=30) yetersiz süt olduğundan, %42,8'i (n=86) büyümenin geri kalma endişesinden, %13,9'u (n=28) bebeğin sütü almamasından, %4,0'ü (n=8) sağlık sorunlarından ve %2,0'si (n=4) diğer nedenlerden dolayı bebeğine yetersiz anne sütü vermiş olup ek gıda veya mamaya erken başlamıştır; %22,4'ü (n=45) yetersizlik olmadığını belirtmiştir. Anne yaşı ile anne sütü ve emzirme bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmamıştır ($p=0,291$). Eğitim düzeyine göre anne sütü ve emzirme bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p=0,648$). Çalışma durumuna göre anne sütü ve emzirme bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmış ve çalışan annelerin bilgi düzeyi, çalışmayanlardan yüksek bulunmuştur ($p=0,001$).

Sonuç: Çalışmada elde edilen veriler incelendiğinde anne sütünün içeriği, önemi ve yeterliliği, sadece anne sütü ile besleme, emzirmenin devamını sağlama ve ek gıdaya geçme zamanı konusunda annelerin bilgi gereksinimi olduğu aşıkardır. Annelere, kayıtlı oldukları aile sağlığı merkezlerinde gebelik takipleri boyunca her seferinde mucizevi bir besin olan anne sütünün önemi anlatılmalı, doğumdan sonraki ilk 1 saat içinde emzirmeye başlamanın sağlanması, kolostrumun bebeğe mutlaka verilmesi ve bebeğin ilk 6 ay su dahil hiçbir ek besine ihtiyacı olmadığı sadece anne sütünün yeterli olduğu hususunda anneler ikna edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Emzirme, anne sütü, sosyodemografik faktörler

Summary

Aim: The aim of this study is to evaluate the sociodemographic factors about breast milk and breastfeeding descriptively. We want the emphasize the importance of breastmilk by evaluating the reasons behind short duration of nursing and the knowledge levels of the mothers about breast milk and breastfeeding.

Material and Methods: The sampling consisted of 201 voluntary postpartum mothers aged 17-43 whom are followed by 2 separate family physician specialist MDs at two different Family Medicine centers in İstanbul during March 2017- July 2017. The data were obtained face to face by one researcher using a questionnaire of 20 questions. Postpartum mothers who have not yet started nursing and are not in between 17-43 years of age were excluded from the study. NCSS (Number Cruncher Statistical System) 2007 (Kaysville, Utah, USA) program was used to analyse the statistics. Value of $p < 0,05$ was accepted as statistically significant.

Results: The mothers ages were between 17 and 43 and the mean age of the mothers was $27,46 \pm 6,61$. Of the babies 44.8% were breastfed immediately after birth while 31.2% were breastfed within the first hour, 4.5% in two hours, 4% in 3-5 hours, 6% a day later, and 9.5% in at least two days later. Of the mothers 56.7% had training about breastfeeding while 92% of the mothers claimed that they know the importance of breast milk. Although they already started breastfeeding, 3.5% of the mothers did not plan to continue breastfeeding, 3% planned to breastfeed for 0-6 months, 8.5% of them 6-12 months, 73.6% of the mothers planned to breastfeed for 12-24 months and 11.4% of them planned to breastfeed more than 24 months. Of the mothers 14.9% started formula or complementary food due to not having enough milk, while 42.8% of them worried about their babies not gaining enough weight, 13.9% of them said their baby refused breastfeeding, 4% had health issues preventing them to breastfeed and 2% had other reasons for starting formula or early complementary food. Only 22.4% of the mothers had no issues and exclusively breastfed their babies. There was no statistically significant difference between the mothers' age and their knowledge level about breastfeeding ($p=0,291$) Also there was again no statistically significant difference about the mothers education status and their knowledge level about breastfeeding and breast milk ($p=0,648$) There was a statistically significant difference between mothers' occupational status and breastfeeding knowledge levels; working mothers had higher levels of knowlegde than the housewives ($p=0,001$).

Conclusion: The results of this study indicates that the mothers need more education about breast milk ingredients, the importance and the efficiency of breast milk, exclusively breastfeeding and when to start complementary food. Mothers should be educated at their family medicine centers about breast milk and breastfeeding everytime they visit during their pregnancy. The importance of starting breastfeeding within the first hour after birth; colostrum and exclusive breastfeeding in first 6 months excluding water or any other complementary foods should be emphasised and mothers should gain confidence about nursing.

Key words: Breastfeeding, breast milk, sociodemographic factors

Giris

Anne sütü, yenidoğanın morbidite ve mortalitesini azaltan, fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimi için gerekli tüm sıvı, enerji ve besin öğelerini barındıran, biyoyararlanımı yüksek, sindirimi kolay, doğal bir besindir. Emzirme, anne ve bebek üzerinde biyolojik ve duygusal bir etkiye sahip olup hem anne hem de bebek için immünolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik pek çok yararı söz konusudur.⁽¹⁻⁴⁾ Anne sütünün yerini alacak hiçbir ideal besin yoktur.⁽⁵⁾ İnek sütü ya da mama kullanmaya nazaran anne sütü daha ekonomik olup hazırlanma ve saklanma sorunu yoktur. Her zaman hazır ve temiz olmasının yanı sıra bakteriyostatik özelliği vardır.

Anne sütü ile besleme; biberon, tabak, kaşık, buzdolabı ve ocak gibi araç-gereç, temizleme ve ısıtma koşullarını gerektirmez, pratik ve kolaydır.⁽⁶⁾ Anne sütü ile besleme, anne ile bebek arasındaki iletişimi sağlar. Anne ve çocuk arasındaki psikolojik bağın bir an önce sağlanması için doğumdan sonraki ilk yarım saat içinde bebek emzirilmeli, bebekle annenin aynı odayı paylaşmaları sağlanmalı ve bebek her ağladıkça emzirilmelidir.⁽³⁾

Doğumdan kısa bir süre sonra oluşabilecek emzirme sorunlarını önlemek için anne ve aileler uyarılmalı ve emzirme eğitimi her anneye mutlaka verilmelidir. Böylelikle birçok laktasyon yetersizliği sorunu önlenabilir. Doğumdan sonraki ilk birkaç gün yüksek protein, düşük yağ ve laktoz içeren kolostrum üretilir. Kolostrum, besinsel değer taşımamasının yanında daha çok immünolojik ve gelişimsel özelliklere sahiptir. Bu nedenle bebeğe bir damlası bile ziyan edilmeden mutlaka verilmelidir.⁽⁷⁾

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) tüm bebeklerin doğumdan itibaren ilk 6 ay sadece anne sütü ile beslenmelerini, 7. ayda ek gıdalara başlanılmasını ve 2 yaşına kadar anne sütünün devamını önermektedir.⁽⁸⁻¹⁰⁾ Anne sütünün yaygınlaşması için tüm Dünya’da çeşitli sağlık uygulamaları yapılmaktadır. Sanayi devrimi ve kadınların iş yaşamına girmesiyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde erken anne sütüne başlansa bile, anne sütünün de-

vamında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar hükümet programlarına alınarak anne sütünün teşvikine yönelik yasal değişiklikler ve sivil toplum kampanyaları başlatılmıştır.^(11,12)

Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF uluslararası platformda 1992 yılında “Bebek Dostu Hastane” uygulamasını başlatmış ve anne sütünün artırılması için özellikle gelişmekte olan ülkelerde pratik uygulamalar geliştirmiştir. Ülkemizde de, 1991 yılından bugüne kadar UNICEF işbirliğinde temel amacı emzirmenin korunması, özendirilmesi ve desteklenmesi olan “Anne Sütünün Teşviki ve Bebek Dostu Sağlık Kuruluşları Programı” adı altında sürdürülmektedir. Bu yaklaşım birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de anne sütü ile beslenme oranının artırılmasına yönelik hastane uygulamalarında gözle görünür değişikliklere neden olmuştur.⁽¹³⁻¹⁵⁾ Anne sütü bebek için en ideal besin olduğundan her bebeğin anne sütü ile beslenme hakkı olduğu unutulmamalıdır. Bunu sağlamak için toplumun bütün kesimleri emzirme konusunda bilgilendirilmeli ve bu alandaki eğitim olanaklarına kavuşmaları sağlanmalıdır.⁽¹⁶⁾

Bu çalışmada anne sütü ile besleme uygulamalarına etki eden sosyodemografik faktörleri belirlemek, anne sütü ve emzirmeye ilişkin annelerin bilgi düzeyini saptamak ve yetersiz anne sütü verilmesinin nedenlerini araştırarak, anne sütünün önemine vurgu yapmak amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Çalışmanın etik kurul onayı 31.05.2017 tarihinde Haseki Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nden (Karar No:496) alındı. İstanbul Avrupa yakasında bir aile hekimliği birimi ve İstanbul Anadolu yakasında başka bir aile hekimliği birimine Mayıs 2017-Temmuz 2017 tarihleri arasında başvuran 17-43 yaş arası postpartum dönemdeki 201 kadın gönüllü çalışmaya alındı. Hasta sosyodemografik özellikleri ve başvuru sayıları benzer olduğu için bu şekilde İstanbul’un her iki yakasından birer aile hekimliği birimi tercih edildi. Çalışma sonuçlarına göre ilerleyen dönemlerde daha fazla aile hekimliği birimi de çalışmaya eklenerek daha geniş içerikli ve kapsamlı yeni bir çalışma düzenlenmesi planlandı. Anket formundaki

20 soru, hastalara bilgi verilip onamları alındıktan sonra tek bir araştırmacı tarafından dolduruldu. Yaş aralığına uymayan ve emzirmeye başlamamış postpartum dönemdeki anneler çalışmaya alınmadı. Katılımcıların sosyodemografik profiline yönelik; anne yaşı, eğitim düzeyi, annenin çalışma durumu, ailenin gelir düzeyi, çocuk sayısı gibi sorular soruldu. Bebeğin cinsiyeti, yaşı, doğum ağırlığı, annenin doğum şekli, bebeğin doğumdan ne kadar süre sonra anne sütü aldığı değerlendirildi.

Annenin emzirmeye ilişkin bilgi durumuna yönelik; “Emzirmeye doğum sonrası ne zaman başlanmalı”, “anne sütü hakkında herhangi bir eğitim aldı mı”, “anne sütünün önemi hakkında bilgisi var mı”, “bebeğe verilmesi gereken ilk besin hangisi”, “su bebeğe ilk 6 ay verilmeli mi”, “kolostrum bebeğe verilmeli mi”, “sadece anne sütü ne kadar süre verilmeli”, “toplam anne sütü ne kadar süre verilmeli” şeklindeki sorulara cevap arandı. Annenin ne kadar süre emzirmeyi düşündüğü ve yetersiz anne sütü verilme nedenleri de sorgulandı. Annelerin anne sütü ve emzirmeye ilişkin sorulara vermiş oldukları cevaplar toplanarak bir bilgi düzeyi puanı hesaplandı. Elde edilen puan doğru cevap sayısı 1 ile 6 cevap arasında değişmekteydi. Bu puanı standart halde elde etmek amacıyla her bir sorunun ağırlığı olan 16,7 ile çarpılarak 100'lük skalaya çevrildi. NCSS (Number Cruncher Statistical System) 2007 (Kaysville, Utah, USA) programı kullanıldı.

Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotların (Ortalama, Standart Sapma, Medyan, Frekans, Oran, Minimum, Maksimum) yanı sıra niceliksel verilerin karşılaştırılmasında normal dağılım gösteren değişkenlerin iki grup karşılaştırmalarında Student t testi kullanıldı. Normal dağılım gösteren üç ve üzeri grupların karşılaştırmalarında Oneway Anova Test ve ikili karşılaştırmalarında Bonferroni test kullanıldı. Değişkenler arası ilişkilerin değerlendirilmesinde de Pearson Korelasyon Analizi kullanıldı. Niteliksel verilerin karşılaştırılmasında ise Pearson Ki-Kare testi ve Fisher-Freeman-Halton test kullanıldı. Anlamlılık en az $p < 0,05$ düzeyinde değerlendirildi.

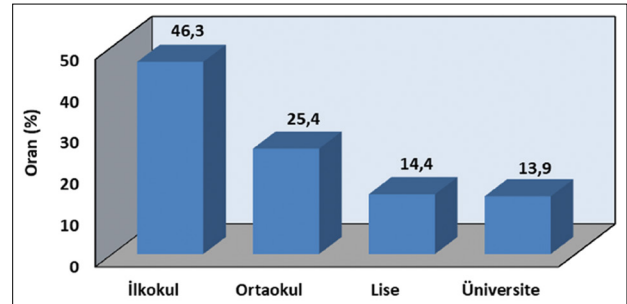
Bulgular

Çalışmaya 201 anne katılmış olup, annelerin yaş ortalaması 27,46 olarak saptanmıştır. Annelerin eğitim düzeyleri incelendiğinde; %46,3'nün (n=93) ilkokul mezunu, %25,4'ünün (n=51) ortaokul mezunu oldukları, yani katılımcıların yaklaşık yarısının eğitim düzeylerinin çok düşük olduğu saptanmıştır. Annelerin %30,8'inin (n=62) 1 çocuğu, %43,3'ünün (n=87) 2 çocuğu ve %25,9'unun (n=52) 3 ve daha çok sayıda çocuğu bulunmaktadır (Şekil 1).

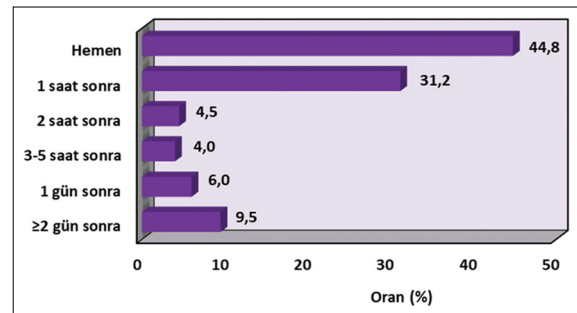
Annelerin %22,4'ünün (n=45) yani yaklaşık her 5 kadından sadece bir tanesinin çalıştığı bulunmuştur. Annelerin %65,6'sının (n=132) ailesi orta düzeyde gelire sahipken, sadece 13 kadının ailesinin yüksek gelir düzeyine sahip olduğu görülmüştür. %27,9'unda (n=56) ise aile gelir düzeyi düşük olarak tanımlanmıştır (Tablo 1).

Bebeklerin %52,2'si kız, %47,8'i erkektir. Anket çalışmasına dahil edilen çocukların tanımlayıcı özellikleri Tablo 2'de özetlenmiştir. Çalışmamıza katılan bebeklerin %76'sı (n:153) gibi büyük bir oranının doğum sonrasında ilk birinci saatte anne sütü almaya başladığı görülmektedir (Şekil 2).

Annelerin, anne sütü eğitimi alma durumlarının,

Şekil 1. Annelerin eğitim düzeyleri.

Şekil 2. Bebeklerin ilk anne sütü alma zamanları.

planladıkları emzirme süreleri ve yetersiz anne sütü verme nedenleri sorgulandığında çalışmamıza katılan annelerin %56,7'sinin (n=114) anne sütü konusunda eğitim aldığı, %92,0'sinin (n=185) anne sütünün önemi hakkında bilgisinin olduğu görülmektedir.

Düşünülen emzirme süreleri incelendiğinde; annelerin küçük bir kısmının %3,5'inin (n=7) emzirmeye yeni başlamışken devam etmeyi hiç düşünmediği, %3,0'ünün (n=6) 0-6 ay arasında emzirmeyi planladığı, %8,5'inin (n=17) 6-12 ay arasında emzirmeyi düşündüğü görülmüşken, annelerin büyük bir kısmının %73,6 (n=148) 12-24 ay ve %11,4 (n=23)

24 ay ve üzeri emzirmeyi planladığı görülmektedir.

Annelere yetersiz emzirme süreleri, erken mama veya ek gıdaya başlama nedenleri ile ilgili sorular sorulduğundaysa, %42,8 (n=86) gibi büyük çoğunluğu bebeğin büyümesinde geri kalacağı endişesinden dolayı bebeğine yetersiz anne sütü verdiğini ifade ederken; %22,4'ü (n=45) herhangi bir yetersizlik yaşamadığını belirtmiştir (**Tablo 3**).

Annelerin, emzirmeye ilişkin bilgi durumuna yönelik yapılan sorgulamada ise; emzirmeye başlama zamanı ilk 1 saat olmalı diyerek doğru cevap veren anne oranı %81,6 (n=164); bebeğe verilmesi gereken ilk besin anne sütü olmalı diyerek doğru cevap veren anne oranı %98,0 (n=197) saptanmıştır. Bilgi düzeyi puanları 0 ile 100 arasında değişmekte olup, ortalama $80,40 \pm 24,08$ bulunmuştur (**Tablo 4**).

Annenin yaşı, eğitim düzeyi, çalışma durumu, aile gelir düzeyi ve çocuk sayısı gibi annenin tanımlayıcı özellikleri ile anne sütü ve emzirme bilgi düzeyleri arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde alınan sonuçlar **Tablo 5**'de özetlenmiştir. Anne yaşı ve annenin eğitim düzeyi ile anne sütü ve emzirme bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmamış iken ($p=0,291$; $p=0,648$) annenin çalışma durumu ve ailenin gelir düzeyiyle, anne sütü ve emzirme bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmış; çalışan ve gelir durumu yüksek olan annelerin bilgi düzeyi, çalışmayanlardan yüksek bulunmuştur ($p=0,001$).

Gelir düzeyi konusunda anlamlı farklılığa neden olan grubu saptamak için yapılan ikili karşılaştırmalar sonucu; düşük gelirli annelerin bilgi düzeyi, orta düzey ($p=0,001$) ve yüksek gelirli ($p=0,002$) annelerden düşük bulunmuştur. Orta düzey ve yüksek gelirli annelerin bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Çocuk sayısına göre de anne sütü ve emzirme bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=0,001$). Anlamlı farklılığa neden olan grubu saptamak için yapılan ikili karşılaştırmalar sonucu; iki çocuğu olan annelerin bilgi düzeyi, bir çocuğu ($p=0,001$), üç ve daha çok sayıda çocuğu ($p=0,014$) olan annelerden yüksek

Tablo 1. Anne tanımlayıcı özelliklerinin dağılımları

Anne Tanımlayıcı Özellikleri		n (%)
Yaş (yıl)	Min-Mak (Medyan)	17-43 (26)
	Ort±Ss	27,46±6,61
Eğitim düzeyi	İlkokul	93 (46,3)
	Ortaokul	51 (25,4)
	Lise	29 (14,4)
	Üniversite	28 (13,9)
Çalışma durumu	Evet	45 (22,4)
	Hayır	156 (77,6)
Aile gelir düzeyi	Düşük	56 (27,9)
	Orta	132 (65,6)
	Yüksek	13 (6,5)
Çocuk sayısı	1 çocuk	62 (30,8)
	2 çocuk	87 (43,3)
	≥3 çocuk	52 (25,9)

Tablo 2. Bebek tanımlayıcı özelliklerini n dağılımları

Bebek Tanımlayıcı Özelliklerinin Dağılımları		n (%)
Cinsiyet	Kız	105 (52,2)
	Erkek	96 (47,8)
Yaş (ay)	Min-Mak (Medyan)	0-30 (1)
	Ort±Ss	4,30±6,56
Doğum ağırlığı (gr)	<2500 gr	29 (14,4)
	2500-4000 gr	168 (83,6)
	>4000 gr	4 (2,0)
Doğum şekli	NSD	83 (41,3)
	CX	118 (58,7)
İlk anne sütü alma zamanı	Hemen	90 (44,8)
	1 saat sonra	63 (31,2)
	2 saat sonra	9 (4,5)
	3-5 saat sonra	8 (4,0)
	1 gün sonra	12 (6,0)
	≥2 gün sonra	19 (9,5)

bulunmuştur. Bir çocuğu, üç ve daha çok sayıda çocuğu olan annelerin bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Annenin yaşı, eğitim düzeyi, çalışma durumu, aile gelir düzeyi ve çocuk sayısı gibi annenin ve ailenin tanımlayıcı özellikler ile anne sütü eğitimi alan ve almayan gruplar kıyaslandığında ise çalışan annelerde anne sütü eğitimi alma durumunun istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte olup;

Tablo 3. Annelerin, anne sütü eğitimi alma durumlarının, düşündükleri emzirme sürelerinin ve yetersiz anne sütü verme nedenlerini dağılımları

Anne Sütü Özellikleri		n (%)
Anne sütü konusunda eğitim alma durumu	Evet	114 (56,7)
	Hayır	87 (43,3)
Anne sütünün önemi hakkında bilgi durumu	Evet	185 (92,0)
	Hayır	16 (8,0)
Düşünülen emzirme süreleri	Hiç	7 (3,5)
	0-6 ay	6 (3,0)
	6-12 ay	17 (8,5)
	12-24 ay	148 (73,6)
	>24 ay	23 (11,4)
Yetersiz anne sütü verilme nedenleri	Yetersiz süt	30 (14,9)
	Büyümenin geri kalma endişesi	86 (42,8)
	Bebeğin almaması	28 (13,9)
	Annenin sağlık sorunu	8 (4,0)
	Diğer	4 (2,0)
	Yetersizlik yok	45 (22,4)

Tablo 4. Annelerin anne sütü ve emzirmeye ilişkin bilgi düzeylerinin dağılımları

Anne Sütü ve Emzirme Bilgi Düzeyi		n (%)
Emzirmeye başlama zamanı?	<i>İlk 1 saat</i>	164 (81,6)
	1 saatten sonra	9 (4,5)
	Fikri yok	28 (13,9)
Bebeğe verilmesi gereken ilk besin ne olmalı?	<i>Anne sütü</i>	197 (98,0)
	Su	1 (0,5)
	Şekerli su	2 (1,0)
	Fikri yok	1 (0,5)
Su bebeğe ilk 6 ay verilmeli mi?	Evet	41 (20,4)
	<i>Hayır</i>	158 (78,6)
	Fikri yok	2 (1,0)
Kolostrum bebeğe verilmeli mi?	<i>Evet</i>	181 (90,0)
	Hayır	3 (1,5)
	Fikri yok	17 (8,5)
Sadece anne sütü ne kadar süre verilmeli?	Hiç	12 (6,0)
	<i>0-6 ay</i>	178 (88,6)
	6-12 ay	10 (5,0)
	>24 ay	1 (0,5)
Toplam anne sütü vermesi ne kadar?	0-6 ay	67 (33,3)
	<i>6-12 ay</i>	72 (35,8)
	<i>12-24 ay</i>	59 (29,4)
	>24 ay	3 (1,5)
Bilgi düzeyi	<i>Min-Mak (Medyan)</i>	0-100 (80)
	<i>Ort±Ss</i>	80,40±24,08

Sorulara ait doğru cevaplar tabloda italik ve kalın olarak belirtilmiştir.

çalışan annelerde eğitim alma oranı, çalışmayanlardan yüksek bulunmuştur ($p=0,001$). Yine aile gelir düzeyine göre; anne sütü eğitimi alma durumu istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,012$). Geliri düşük olan annelerde eğitim alma oranı, orta gelirli ve yüksek gelirli annelerden düşük bulunmuştur. Çocuk sayısına göre de yine, anne sütü eğitimi alma durumu istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$). İki çocuğu olan annelerde eğitim alma oranı, bir çocuğu olanlardan, üç ve daha fazla çocuğu olanlardan yüksek bulunmuştur.

Emzirmeye başlama zamanı için verilen cevaplarda; eğitim alan grupta doğru cevap verme oranının, eğitim almayan gruptan istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülecek kadar yüksek olduğu ($p=0,001$), eğitim alan ve almayan gruplar arasında bebeğe verilmesi gereken ilk besin konusundaysa verilen cevaplarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmiştir. Eğitim alma durumuna göre bebeğe ilk 6 ay su verilmesi ile ilgili cevaplar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$). Eğitim alan grupta doğru cevap verme oranı, eğitim almayan gruptan yüksek bulunmuştur.

Eğitim alma durumuna göre bebeğe kolostrum verilmesi ile ilgili cevaplar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$). Eğitim alan grupta doğru cevap verme oranı, eğitim almayan gruptan yüksek bulunmuştur. Eğitim alma durumuna göre sadece anne sütü verilme zamanı için verilen cevaplar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,003$). Eğitim alan grupta doğru cevap verme oranı, eğitim almayan gruptan yüksek bulunmuştur. Eğitim alma durumuna göre toplam anne sütü verilme zamanı için verilen cevaplar istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,001$). Eğitim alan grupta doğru cevap verme oranı, eğitim almayan gruptan yüksek bulunmuştur. Anne sütü eğitimi alma durumuna göre, anne sütü ve emzirme bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmış; eğitim alan annelerin bilgi düzeyi eğitim almayanlardan yüksek bulunmuştur ($p=0,001$).

Tartışma ve Sonuç

Çalışmamızda anne sütü ile besleme uygulamalarına etki eden sosyodemografik faktörler, anne sütü ve emzirmeye ilişkin annelerin bilgi düzeyi ve yetersiz anne sütü verilmesinin nedenleri araştırılmış ve bulgularımız ile literatürler karşılaştırılmıştır.

Çalışmaya katılan 201 bebeğin ilk bir saat içinde anne sütü alma oranı %75 olarak saptanırken, iki saat %4,5, üç ila beş saat içinde %4, bir gün sonra %6 ve 2 gün ve daha sonra anne sütü almıyorsa %9,5 olarak saptanmıştır. Gün ve ark⁽¹⁷⁾'nin Kayseri ilinde yapmış oldukları çalışmada bizim çalışmamıza benzer olarak ilk bir saat içinde anne sütü alma oranı %80 olarak saptanmıştır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2013 sonuçlarına göre Türkiye'de bebeklerin %50'sinin ilk 1 saat içinde emzirildiği söylenmektedir.⁽¹⁸⁾ Bizim araştırmamızın

sonuçlarının Türkiye ortalamasından çok daha yüksek bulunması coğrafi bölgeler ve şehirler arası olduğu kadar kır-kent arası farklar ile de ilişkili olabilir. Literatürde annenin eğitim düzeyi ile emzirmeye başlama süresi arasında pozitif bir korelasyon olduğu gösterilmiştir.^(19,20) Bizim çalışmamızda bu ilişkinin gösterilememiş olması çalışmamıza katılan annelerin eğitim düzeylerinin yaklaşık yarısının düşük eğitim düzeyine sahip olması ve çalışmaya katılan annelerin eğitim düzeyleri arasında dengeli bir dağılımın olmaması olabilir.

Çalışmaya alınan bebeklerin %100'ü bir süre anne sütü almıştı, Telatar ve ark.⁽²¹⁾'nin çalışmasında bu oran %98 iken, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2013 verilerinde Türkiye geneli olan %96 ile uyumludur. Türkiye'de de aynı dünyada olduğu gibi bebeklerin ilk altı ay sadece anne sütüyle

Tablo 5. Anne tanımlayıcı özelliklerine göre anne sütü ve emzirme bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi

	n	Anne Sütü ve Emzirme Bilgi Düzeyi		p
		Ort±Ss		
Yaş (yıl)				
r	201		0,075	
p			0,291	
Eğitim düzeyi				
İlkokul	93		80,86±25,52	^a 0,648
Ortaokul	51		78,04±25,06	
Lise	29		84,83±19,02	
Üniversite	28		78,57±22,40	
Çalışma durumu				
Evet	45		90,22±17,38	^a 0,001**
Hayır	156		77,56±25,03	
Aile gelir düzeyi				
Düşük	56		68,93±27,74	^a 0,001**
Orta	132		84,24±21,41	
Yüksek	13		90,77±15,53	
Çocuk sayısı				
1 çocuk	62		71,94±26,97	^a 0,001**
2 çocuk	87		88,51±19,44	
≥3 çocuk	52		76,92±23,56	

r: Pearson Korelasyon Katsayısı, ^aStudent t Test, ^aOneway ANOVA Test, **p<0,01

beslenmesi hakkında pek çok teşvik edici yeni hukuki düzenlemeler ve anneleri özendirici çalışmalar yapılmasına rağmen yine TNSA 2013 verilerinde (18) ilk iki ay sadece anne sütü alan bebek oranının %57,9 olduğunu göstermektedir. Bu oran progresif olarak azalmakta, 4-5 aylık bebeklerde %9,5'e, 6-9 aylık bebeklerde ise %2,4'e kadar düşmektedir.

Bu sorunların temel nedenleri olarak, annenin düşük eğitim düzeyi, iş hayatına dönmesi, emzirmeye geç ek gıdaya erken başlaması, emzirme konusunda eğitimsizlik, emzirme eğitiminde anneye sağlık personeli tarafından destek olunamaması ya da yetersiz destek olunması, aile içi desteğin olmayışı, ilk besin olarak su veya şekerli su verilmesi, biberon ve emzik kullanılması gibi faktörler gösterilmiştir.⁽²²⁾ Bizim çalışmamızda annelerin planladığı emzirme süreleri incelendiğinde; %3,5'i (n=7) emzirmeye henüz yeni başlamış olduğu halde devam etmeyi hiç düşünmezken, %85'i (n=171) en az 1 yıl ve üzeri sürelerde emzirmeyi planladıklarını ifade etmiştir. İlk 6 ay sadece anne sütü vermeme, erken dönemde ek gıda veya mamaya başlama nedenlerine bakıldığında; annelerin %14,9'u yetersiz sütü olduğu ve %42,8'i bebeğinin büyümesinin geri kalmasından endişe duyduğu için, %13,9'u bebeğinin sütü almamasından, %4'ü sağlık sorunlarından ve %2'si ise diğer nedenlerden dolayı idi.

Annelerin sadece %22,4'ü yani yaklaşık her 5 anneden sadece bir tanesi herhangi bir yetersizlik yaşamadığını ve bebeğine sadece anne sütü verdiğini belirtmiştir. Bu oranın anne sütünün yeterliliği konusunda annelere gerekli bilgilendirmenin ya yapılmadığı ya da eksik yapıldığının bir göstergesi olduğunu düşünmekteyiz. Ünsal ve ark.'nın⁽²³⁾ yapmış olduğu çalışmada da benzer şekilde doğum sonrası annelerin emzirmeye başlama oranı çok yüksek iken %97, 6. ayda sadece anne sütü verme oranı %8,7 düzeyine inmiş.

Çalışmaya katılan annelerin %56,7'sinin anne sütü konusunda eğitim aldığını ifade ettiği halde, %92,0'ının (n=185) anne sütünün önemi hakkında bilgisinin olduğunu ifade etmesi de dikkat çekicidir.

Ülkemizde Aile Sağlığı Merkezlerinde (ASM) gebeliğin 24. haftası sonrasında anne sütü eğitimi ve emzirme eğitimi verilmeye başlanmaktadır. Gebelik döneminde ve postpartum her ziyaret ve muayenede anne sütü ve emzirme danışmanlığı verilmeye devam edildiği halde annelerin sadece %56,7'sinin bu eğitimi aldığını ifade etmesi birinci basamakta verilen eğitimlerin annelerde tam olarak bir özgüven oluşturmadığını da düşündürmektedir. Anneler belirli davranışların onları istendik sonuca götürebileceğine inanabilirler, fakat bu davranışı yürütebilme ile ilgili hissettikleri özyeterlilik düşük olabilmektedir. Örneğin, anne bebeğine mama vermektan kaçınması gerektiğine inanmaktadır.

Fakat aynı zamanda süt üretiminin yeterliliğini sağlama ve sütünün bebeğine yetip yetmediği konusunda karar veremiyorsa bebeğine mama vermemesi olanaksızdır. Bu nedenle annenin emzirmeyi başarılı bir şekilde yerine getirebilmesi için hem belirli bir davranışın onları istendik sonuca götüreceğine inanmalı (örneğin emzirmeyi sürdürmek) hem de bu davranışı gerçekleştirme konusunda özgüvene sahip olmalıdır.⁽²⁴⁾

Çalışan ve gelir durumu yüksek olan annelerin anne sütü bilgi düzeyi, çalışmayanlardan yüksek bulunmuştur. Annelerin anne sütü konusunda eğitim alma durumlarına göre, anne sütü ve emzirmeye ilişkin bilgi düzeyleri değerlendirildiğinde; "emzirmeye başlama zamanı", "ilk 6 ayda bebeğe su verilir mi", "kolostrum bebeğe verilmeli midir", "bebeğe sadece anne sütü verilmesi gereken süre ve toplam anne sütü verilmesi gereken süreler" konusundaki sorulara eğitim alanların istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla doğru yanıt verdiği görülmektedir.

Annelerin çalışmadığı durumlarda annenin bilgi edinebileceği ve deneyim paylaşabileceği kişiler anne babası, kardeşleri, yakın akrabaları, komşuları gibi küçük, birbirine benzer kültür ve sosyal çevreden gelen kapalı bir ortam söz konusuysen, çalışan annelerin bilgi düzeylerinin daha yüksek

olması farklı kültürel ve sosyal ortamlarda bulunan pek çok farklı kişi ile iletişim halinde olmalarından kaynaklanıyor olması oldukça mümkün gözükmektedir. Eğitim düzeyi ne olursa olsun evinden dışarıda çalışan kadınların anne sütü ve emzirme konusunda bilgi düzeylerinin çalışmayan kadınlara oranla daha yüksek olmasının yanı sıra, ironik olarak çalışan kadınların doğum sonrası işe dönmeleri pek çok çalışmada yetersiz anne sütü alımının sebepleri arasında da geçmektedir.⁽²⁵⁾

Literatürde Türkiye’de kadınların çoğunun ailede yaşanan geçim sıkıntısı ve ekonomik koşulların zorlaması nedeniyle çalışma hayatına atıldığını gösteren yayınlar mevcuttur. İş hayatındaki anneler özellikle ailedeki baba, koca veya ağabeylerin çalışmalarına izin vermekten başka çareleri olmadığı için çalışmalarına izin verildiğini ifade etmektedirler.⁽²⁶⁾

Sonuç olarak; çalışmada elde edilen veriler incelendiğinde anne sütünün içeriği, önemi ve yeterliliği, sadece anne sütü ile besleme, emzirmenin devamını sağlama ve ek gıdaya geçme zamanı konusunda annelerin bilgi gereksinimi olduğu aşıkardır. Bu konuda gebelik boyunca takiplerin yapıldığı birinci basamak sağlık kuruluşu olan aile sağlığı merkezlerindeki hekim, ebe ve hemşirelere büyük rol düşmekte-

dir. Halihazırda sağlık bakanlığının “bebek dostu” uygulamasıyla zaten aile sağlığı merkezlerindeki hekim, ebe ve hemşireler annelere emzirme ve anne sütünün önemi konusunda gerekli eğitimi verecek donanıma sahiptirler. Annelere, kayıtlı oldukları aile sağlığı merkezlerinde gebelik takipleri boyunca her seferinde mucizevi bir besin olan anne sütünün önemi anlatılmalı, doğumdan sonraki ilk 1 saat içinde emzirmeye başlanmanın sağlanması, kolostrumun bebeğe mutlaka verilmesi ve bebeğin ilk 6 ay su dahil hiçbir ek besine ihtiyacı olmadığı, sadece anne sütünün yeterli olduğu hususunda anneler ikna edilmelidir.

Doğum sonrası dönemde de annelere doğum yaptıkları hastanede uygulamalı olarak ebe/hemşireler tarafından gerekli bilgiler verilmelidir. Böylelikle doğum öncesi aile sağlığı merkezlerinde başlayan ve doğum sonrası dönemde hastanede pekiştirilen eğitimlerin emzirmeyi destekleyeceği son derece açıktır. Anne sütünü verme devamlılığının sağlanması için anne psikolojik açıdan desteklenmeli ve çevreden gelecek negatif sosyal etkilerin engellenmesi hususunda da toplumun genelini kapsayacak eğitimler verilip, kamu spotları ve bilgi içerikli yayınlar hazırlanmalıdır.

Postpartum Dönemdeki Annelerin Emzirme Ve Anne Sütünün Önemi Hakkındaki Bilgilerinin Değerlendirilmesi

1. Anne yaşı
 - 1. Evet
 - 2. Hayır
2. Anne eğitim düzeyi
 - 1. Okur-yazar değil
 - 2. İlkokul
 - 3. Ortaokul
 - 4. Lise
 - 5. Üniversite
 - 6. Yüksek lisans ve üzeri
3. Anne çalışıyor mu?
 - 1. Evet
 - 2. Hayır
4. Ailenin gelir düzeyi
 - 1. Düşük
 - 2. Orta
 - 3. Yüksek
5. Kaçınıcı çocuk
 - 1. 1
 - 2. 2
 - 3. 3 ve üzeri
6. Çocuğun cinsiyeti
 - 1. K
 - 2. E
7. Çocuğun ay/yaş durumu
8. Çocuğun doğum ağırlığı
 - 1. <2500
 - 2. 2500-4000
 - 3. >4000
9. Doğum şekli
 - 1. NSD
 - 2. CX
10. Bebek doğumdan ne kadar süre sonra anne sütü aldı?
 - 1. Hemen
 - 2. 1 saat sonra
 - 3. 2 saat sonra
 - 4. 3-24 saat
 - 5. 1 gün sonra
 - 6. ≥ 2 gün sonra
11. Emzirmeye doğumdan ne kadar süre sonra başlanmalı?
 - 1. İlk 1 saat
 - 2. 1 saatten sonra
 - 3. Fikri yok
12. Anne sütü konusunda herhangi bir eğitim aldı mı?
 - 1. Evet
 - 2. Hayır
13. Anne sütünün önemi hakkında bilgisi var mı?
 - 1. Evet
 - 2. Hayır
14. Bebeğe verilmesi gereken ilk besin hangisi?
 - 1. Anne sütü
 - 2. Su
 - 3. Şekerli su vs.
 - 4. Fikri yok
15. Su bebeğe ilk 6 ay verilmeli mi?
 - 1. Evet
 - 2. Hayır
 - 3. Fikri yok
16. Kolostrum bebeğe verilmeli mi?
 - 1. Evet
 - 2. Hayır
 - 3. Fikri yok
17. Sadece anne sütü ne kadar süre verilmeli?
 - 1. Hiç
 - 2. 0-6 ay
 - 3. 6-12 ay
 - 4. 12-24 ay
 - 5. >24 ay
18. Toplam anne sütü ne kadar süre verilmeli?
 - 1. Hiç
 - 2. 0-6 ay
 - 3. 6-12 ay
 - 4. 12-24 ay
 - 5. >24 ay
19. Düşünülen emzirme süresi nedir?
 - 1. Hiç
 - 2. 0-6 ay
 - 3. 6-12 ay
 - 4. 12-24 ay
 - 5. >24 ay
20. Yetersiz anne sütü verilme nedenleri nelerdir?
 - 1. Sütün yetersizliği
 - 2. Büyümenin geri kalma endişesi
 - 3. Bebeğin almaması
 - 4. Annenin sağlık sorunu
 - 5. Diğer
 - 6. Yetersizlik yok

Kaynaklar

- American Academy of Pediatrics, Work Group on breastfeeding: Breastfeeding and the use of human milk. *Pediatrics* 1997; 100:1035-9.
- Samur G. Gebelik ve Emziklik Döneminde Beslenme. 1. Baskı. Ankara, T.C Sağlık Bakanlığı Yayını No:726, 2008.
- Coşkun T. Anne sütü ile beslenme. *Katki Pediatri Dergisi* 2003;2:163-83.
- Ball TM, Bennett DM. The economic impact of breastfeeding. *Pediatr Clin North Am* 2001; 48:253-62.
- Baysal A. Beslenme. 10. Baskı. Ankara, Hatipoğlu Yayınevi, 2004:442-6.
- Coutsoudis A, Bentley J. Infant feeding. *Public Health Nutrition*'da. Eds. Gibney MJ, Margetts BM, Kearney JM, Arab L. UK, Blackwell Science, 2004; 264-82.
- Bosi Bağcı T. Bebek beslenmesi, anne sütü. *Halk Sağlığı Temel Bilgiler*'de. Ed. Güler Ç, Akın L. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2006; 795-803.
- Zetterstrom R. Breastfeeding and infant-mother interaction. *Acta Paediatr Suppl* 1999;88:1-6. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1651-2227.1999.tb01293.x> sayfasından 02.12.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Innocenti declaration. World Health Organization and United Nations Children's Fund, Geneva, 1990.
- Kramer MS, Kakuma R. The optimal duration of exclusive breastfeeding. Results of a systematic review. Geneva, World Health Organization, Department of Nutrition for Health and Development and Department of Child and Adolescent Health and Development, 2001.
- Agboado G, Michel E, Jackson E, Verma A. Factors associated with breastfeeding cessation in nursing mothers in a peer support programme in Eastern Lancashire. *BMC Pediatr* 2010;10:3-7. <http://dx.doi.org/10.1186/1471-2431-10-3> PMID:20105284 PMCID:2828426
- Qiu L, Zhao Y, Binns CW, Lee AH, Xie X. Initiation of breastfeeding and prevalence of exclusive breastfeeding at hospital discharge in urban, suburban and rural areas of Zhejiang China. *Int Breastfeed J* 2009;4:1-9. <http://dx.doi.org/10.1186/1746-4358-4-1> PMID:19175909 PMCID:2637253.
- Rowe-Murray HJ, Fisher JR. Baby friendly hospital practices: cesarean section is a persistent barrier to early initiation of breastfeeding. *Birth* 2002;29:124-31. <http://dx.doi.org/10.1046/j.1523-536X.2002.00172.x> PMID:12000413.
- Orun E, Yalcin SS, Madendag Y, Ustunyurt-Eras Z, Kutluk S, Yurdakok K. Factors associated with breastfeeding initiation time in a Baby-Friendly Hospital. *Turk J Pediatr* 2010;52:10-6. PMID:20402061.
- Sağlık Bakanlığı. Ana ve çocuk sağlığı beslenme programı. <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-10965/ana-ve-cocuk-beslenmesiprogrami.html?vurgu=bebek+dostu> sayfasından 20.06.2010 tarihinde erişilmiştir.
- Bağcı T. Gebe, emzikli ve bebek beslenmesi. *Halk Sağlığı Temel Bilgiler*'de. Eds. Bertan M, Güler Ç. İkinci baskı. Ankara, Güneş Kitabevi Ltd.Şti, 1997;299-300.
- Gün İ, Yılmaz M, Şahin H, İnanç N, Aykut M, Günay O ve ark. Kayseri Melikgazi Eğitim ve Araştırma Bölgesi'nde 0-36 aylık çocuklarda anne sütü alma durumu. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 2009;52:176-82.
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Ulusal Toplantı TNSA 2013 Sonuçları. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TNSA2013_sonuc_sunum_2122014.pdf. sayfasından 20.06.2010 tarihinde erişilmiştir.
- İnanç BB. 15-49 yaş arası annelerin anne sütü ile ilgili uygulamaları ve etki eden faktörler. *Türk Aile Hekimliği Dergisi* 2013;17:51-5.
- Van Rossem L, Oenema A, Steegers EA, Moll HA, Jaddoe VW, Hofman A, et al. Are starting and continuing breastfeeding related to educational background? The generation R study. *Pediatrics* 2009;123(6):e1017-27.
- Telatar B, Vitrinel A, Akın Y, Cömert S. Hastanemiz sağlam çocuk polikliniğinden izlenen bebeklerde anne sütü ile beslenme durumu. *Bakırköy Tıp Dergisi* 2008;4:144-7.
- Toryiama ATM, Fujimon E, Palombo CNT, Duarte LS, Borges ALV, Chofakian CBN. Breastfeeding: what changed after a decade? *Rev. Latino-Am. Enfermagem* 2017;25:e2941 DOI: 10.1590/1518-8345.1858.2941 www.eerp.usp.br/rlae sayfasından 20.06.2010 tarihinde erişilmiştir.
- Ünsal H, Atlıhan F, Özkan H, Targan Ş, Hassoy H. Toplumda anne sütü verme eğilimi ve buna etki eden faktörler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 2005; 48: 226-33.
- Tokat MA, Okumuş H. Emzirme öz-yeterlilik algısını güçlendirmeye temelli antenatal Eğitimin emzirme öz-yeterlilik algısına ve emzirme başarısına etkisi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi* 2013;10 (1):21-9.
- Lakati A, Binns C, Stevenson M. Breastfeeding and the working mother in Nairobi. *Public Health Nutr* 2002; 5:715-718.
- Özçatal E Ö. Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2011;1(1):21-29.

Geliş tarihi: 17/10/2018

Kabul tarihi: 25/01/2019

Çevrimiçi yayın tarihi: 25/03/2019

Çıkar çakışması:

Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

İletişim adresi;

Selin Çakmak,

e-posta: duyguayhan@outlook.com